

Дорош Світлана, асистентка кафедри початкової освіти та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Сучасні тенденції розвитку початкової освіти в Україні спричиняють зрушення акцентів у навчальному процесі: замість репродуктивного засвоєння знань пріоритет надається формуванню ключових компетентностей, важливих для успішної соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства. Однією з центральних компетентностей є критичне мислення, яке включає вміння аналізувати отриману інформацію, перевіряти її достовірність, визначати причинно-наслідкові зв'язки та ухвалювати обґрунтовані рішення. Згідно з Концепцією «Нова українська школа» (2016) та Державним стандартом

початкової освіти (2018), розвиток критичного мислення визнано одним із пріоритетних результатів навчання молодших школярів [1].

Дослідження розвитку критичного мислення дитини має значну теоретичну та практичну цінність. Воно є ключовим інструментом для глибшого розуміння природи мислення та закономірностей його формування. Аналіз шляхів розвитку дитячого мислення представляє також помітний практичний інтерес для педагогіки. Спостереження фахівців у цій галузі свідчать, що якщо дитина не опановує навички розумової діяльності ще в молодших класах, то в середніх, як правило, вона стикається з труднощами в навчанні. Одним із пріоритетних завдань у цьому контексті є створення в початковій школі умов, які забезпечують всебічний розумовий розвиток дитини. Це включає формування стійких пізнавальних інтересів, розвиток уміння мислити, здобуття навичок інтелектуальної діяльності, а також підтримку творчої ініціативи і розвитку якостей розуму.

Розвитком критичного мислення займалися багато філософів. Це був Сократ, Джон Дьюї (якого вважають фундатором сучасного підходу), а також сучасні теоретики, такі як С. Терно та автори освітніх комплексів для шкіл, наприклад, В. Дюкова, О. Пометун, Л. Пилипчатіна, І. Сущенко.

Критичне мислення – це вміння логічно мислити та аргументувати. Просунутою сучасною логікою його називав О. Тягло [6].

С. Терно визначає критичне мислення як здатність застосовувати певні методи обробки інформації, що сприяють досягненню необхідного результату. Серед його ключових характеристик, науковець виділяє такі навички: логічно обґрунтовувати висновки; приймати аргументовані рішення; оцінювати як позитивні, так і негативні аспекти отриманої інформації та самого процесу мислення; зосередженість на досягненні результату [5].

Від інших дослідників можна почути, що критичне мислення є «сучасною логікою», де наголошують, що критичного мислення можна і треба навчати. На думку Б. Блума, критичне мислення передбачає такі когнітивні процеси, як аналіз, синтез, оцінювання [3].

Критичне мислення являє собою процес, спрямований на досягнення визначеного результату, що зумовлює його характеристику як «спрямованого мислення». Девід Клустер пропонує доступне й зрозуміле для освітян пояснення суті критичного мислення. Він виділяє п'ять ключових складових цього процесу: самостійність – мислення набуває індивідуального характеру, що є передумовою його критичності; постановка проблеми – означає активний збір та аналіз інформації щодо конкретного питання, оскільки критичні роздуми без належного інформаційного підґрунтя є неможливими; прийняття рішення – передбачає вибір оптимального способу вирішення поставленої проблеми, ґрунтуючись на ретельному аналізі; аргументована позиція – вміння обґрунтовувати власну точку зору стійкими та переконливими аргументами; соціальна взаємодія – необхідність доводити свою позицію та брати участь у дискусіях і комунікації. Таким чином, дані характеристики дозволяють глибше зрозуміти природу критичного мислення та його практичне значення в контексті освітнього процесу й поза ним [2].

Організація навчального процесу має передусім зосереджуватись на розвитку критичного мислення учнів. Це сприятиме їхньому опануванню ключових компетентностей, необхідних для успішної соціалізації та формування індивідуальних якостей особистості. У сучасних умовах критичне мислення поступово стає основою освітніх технологій.

З педагогічної перспективи критичне мислення є сукупністю розумових операцій, що відображають здатність людини: аналізувати отриману інформацію, ставити запитання, розрізняти факти і судження, логічно обґрунтовувати власні міркування, визначати причинно-наслідкові зв'язки, формувати особисту точку зору.

Курс «Я досліджую світ» інтегрує знання з природознавства, громадянської освіти, здоров'я, безпеки та технологій. Він орієнтований на дослідницьку активність, застосування знань у практичних ситуаціях та розвиток соціальних навичок. У початковій школі критичне мислення формується

поступово, відповідно до вікових особливостей дитини. Молодші школярі здатні до базового аналізу, порівняння, знаходження причинно-наслідкових зв'язків.

Уроки «Я досліджую світ» у початковій школі спрямовані на розвиток ключових компетентностей, таких як вміння досліджувати, аналізувати інформацію, працювати в команді, висловлювати власну думку та вирішувати проблеми. Цей підхід створює сприятливі умови для формування критичного мислення: учень не лише отримує нові знання, а й задає запитання: «Чому це так?», «Як це перевірити?», «Які можуть бути альтернативи?», «Що станеться, якщо...?». Таким чином, інтеграція тематичного напрямку «Я досліджую світ» із розвитком навичок критичного мислення є цілком логічним і перспективним підходом.

Вчитель повинен добирати методи та прийоми розвитку критичного мислення дивлячись на зміст уроку, завдання та мету [4].

У вступній частині (виклик) доцільно було б використати такі методи: асоціативний куш, кластер, дерево передбачень, робота в парах, мозковий штурм, правильні і неправильні судження, кошик ідей.

В основній частині уроку (осмислення) можна використовувати такі методи: читаємо або запитуємо в парах, опорні слова, читаємо з маркуванням, ажурна пилка, дискусія, робота в парах або малих групах.

У підведенні підсумків (рефлексії) можна застосувати такі методи: кластер, займи позицію, риб'яча кістка, ПРЕС, таблиця « Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися».

У підручниках НУШ «Я досліджую світ», розроблених відповідно до Типових освітніх програм (О. Савченко, Р. Шияна), є достатньо тем для розвитку критичного мислення учнів. Так, у 2 класі під час вивчення теми «Жива і нежива природа» можна використати метод «Порівняльна таблиця». Він передбачає порівняння учнями ознак живого та неживого. Опрацьовуючи тему «Рослини восени» доцільним буде метод «Кластер (асоціативний куш)», де учні можуть створювати схему «Для чого потрібні рослини». Метод «Діаграма Венна» можна

використати під час вивчення теми «Корисні та шкідливі звички», де учні можуть порівнювати, які звички корисні, а які шкідливі.

У 3 класі під час вивчення теми «Органи чуття людини» можна використовувати «Мозковий штурм», «Правда/неправда», де діти розмірковують, чи *може людина жити без одного органа чуття. Розглядаючи тему «Погода і клімат», можна використати «Передбачення». Що станеться, якщо тиждень не буде дощу?*

На основі цього в учнів розвиваються такі вміння: аналіз, класифікація, логічне мислення, прогнозування, порівняння, аргументація тощо.

Отже, розвиток критичного мислення стимулює та активізує пізнавальну діяльність дітей, підсилює в дітей інтерес до навчання, позбавляє певного напруження, активізує взаємодію між всіма учасниками навчально – виховного процесу. Вчитель повинен створити умови для розвитку критичного мислення, але мислити повинні самі діти. Для стимулювання критичного мислення дітям потрібно виділити час та дозволяти їм вільно приймати різноманітні рішення, активно залучати до навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
2. Белкіна О. В. Критичне мислення вчителя як передумова його розвитку в учнів. *Формування гуманістичного світогляду вчителя* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Київ : Науковий світ, 2001. С. 80–84.
3. Блум Б. Таксономія освітніх цілей. Київ : Ніка-Центр, 2004. 312 с.
4. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 192 с.
5. Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії : посіб. для вчителя. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. 70 с.

6. Тягло О. В. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 28. С. 7–10.